

OSMANLI DEVLETİ'NİN HZ. ALİ AHFADI (ŞERİFLER) İLE İLGİLİ UYGULAMALARINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Zeynel ÖZLÜ*

Özet

Şerifler, Hz. Peygamberin torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelen kişilerdir. Osmanlılar döneminde hem devlet hem de Müslüman halk tarafından büyük saygı ile karşılanmışlardır. Devlet tarafından kendilerine vergi muafiyeti, vakıf görevlerinde öncelik, Ramazan Ayı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı ve büyük şenliklerde (Sur-i Hümayun vs.) ise atıye olarak adlandırılan maddi katkılar sağlanmıştır. Şerifler başkent İstanbul'a geldikleri zaman kendilerine ilk anda 3.000 kuruş maddi katkı sağlanmıştır (4 Za 1262/24 Ekim 1846). Bununla beraber Osmanlı Devleti muhtemelen saygısından dolayı, şerif olması olası olan kişilerin de mağduriyet yaşamasını istememiş ve yanında şeriflik belgesi taşımayan ve bu nedenle de devletin şerif olup olmadığını kesin belirleyemediği kişilere de şeriflere verilen miktarın 1/3'ü oranında (1000 kuruş) yardımda bulunmuştur. Devlet tarafından şeriflerin sahip oldukları manevi nüfuzları göz önünde bulundurularak, yaşadıkları bölgelerdeki muhtemel çatışmaların önlenmesi, vergilerin adaletli toplanması, sefer hazırlıklarının desteklenmesi gibi bazı konularda kendilerinden faydalanılmıştır. Şerifler başkent İstanbul'a geldikleri zaman kendilerine hürmet gösterilerek konutlar kiralanmış ve kendilerine misafir kalacakları gün kadar her türlü gıda, kıyafet ve konutta kullanacakları her türlü eşya temin edilmiştir. Hazırlanan malzemelerin en iyi cinsten olmasına özen gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ehlibeyt, Hasan İbni Ali, şerif, Türk kültürü, misafir ağırlama, Osmanlı Dini Hayatı, Hacı Bektaş Velî Dergahı, Ramazan Ayı.

AN EVALUATION ON OTTOMAN EMPIRE'S ATTITUDES TO HZ. ALI'S PROGENY (SHERIFS)

Abstract

Sherifs are the people who are descendants of Hassan, the grandson of Mohammed. In Ottoman times, they were shown great respect both by the state and by the Muslim folk. They were exempt from taxation, had priority in (charitable) foundational duties, and were provided with financial aids called "atiyye" during the month of Ramadan, the bayrams of Ramadan and Sacrifice, and important celebrations. When the sherifs came to Istanbul, the capital city, they were provided with 3000 kuruş as financial aid (4 Za 1262/24 October 1846). Furthermore, the Ottoman State did not want those who were possibly sherifs but who did not have tokens of being a sherif with them. Thus, those who could not certainly be known to be sherifs were still given 1000 kuruş, 1/3 of the amount given to sherifs.

* Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Gaziantep/TÜRKİYE, zeynelozlu@hotmail.com

The State benefited from sherifs, due to their eminence around them, in preventing likely confrontations in regions they dominated, in collecting taxes justly, in encouraging military preparations, and in some other matters. When the sherifs came to Istanbul, they were shown respect; houses were hired for them and during their stay, every kind of food, clothes, and every kind of goods they would use in the houses were supplied. Great attention was shown for the material to be used for them.

Keywords: Ehlibeyt, Hassan Ibn Ali, Şerif, Turkish Culture, Honour, Ottoman Religious Life, Hacı Bektas Veli Dergahı, the Month of Ramadan.

Giriş

Şerif; necib, asil, üstün gibi anlamlara gelmekte olup çoğulu şürefâ veya eşrâftır. Hz. Ali ve Fatma'nın çocuklarından olan Hz. Hasan'ın soyundan gelenler şerif, Hüseyin'in soyundan gelenler ise seyit olarak anılmışlardır (Uzunçarşılı, 1988: 161). İslam toplumunda şerif unvanı, ilk başlarda Hz. Peygamberin ehlibeytine mensup olanlara ve hatta Hz. Peygamberin ceddi olan Haşimi soyundan gelenlere verilmiştir. M. 900'de ise Abbasiler zamanında oluşturulan "Ensab Nikabeti" adı verilen teşkilat ile şeriflik Hz. Ali'nin soyundan gelen kişilere ve Âl-i Abbas'a verilmiştir (Yüksel, 2000: 344). Bununla beraber bazı tarihî vakıalar "şerif" unvanının daha sonraları Hz. Hüseyin'in soyundan gelenler için de kullanıldığını göstermektedir. Nitekim Hüseyinilerin yalnız Medine'de hâkim olanlarına şerif denildiği hâlde Hasanilerin hepsine birden istisnasız şerif denildiği görülmektedir (Wensinck, 1968: 637).

Şerif unvanının kullanılmaya başlaması ile ilgili olarak da şu vakianın etkili olduğu belirtilmektedir: 930 yılında 1500 Karmatî muharibinin Sünniliği yok etmek amacıyla ansızın Mekke'ye hücum edip binlerce Mekkeliyi öldürdüğü hatta kutsal taş Hacerülesved'i bile Bahreyn'e götürdükleri bilinmektedir. Karmatiler amaçlarına ulaşamayacaklarını anlayınca umut ve gayretleri azalmış hatta 950 yılında Hacerülesved'i de geri getirmişlerdir. Sonraki yıllarda Fatimi hâkimiyetinin doğuya doğru yayılmasıyla birlikte Bağdat'ta Büveyhiler'in ve Batı Arabistan'da da Ali neslinden gelenlerin nüfuzları önemli ölçüde artmıştır. İşte bu devirden itibaren Mekke'de Ali ailesi soyundan gelenler "şerif" unvanı ile anılmaya başlamış ve bu unvanı o günden itibaren muhafaza etmişlerdir (Wensinck, 1968: 637). XII. yüzyıldan itibaren ise Hz. Hasan soyundan gelenlere "şerif", Hz. Hüseyin soyundan gelenlere seyit unvanı verildiği görülmektedir (Yüksel, 2000: 346).

Osmanlı devletine ait arşiv vesikalarında Hz. Ali ahfadının unvanları ifade edilirken seyit, şerif veya "seyit-şerif"¹ unvanları kullanılmıştır. Seyit-şerif unvanının bir arada kullanılması seyit ve şerif iki aile arasında akrabalık bağı kurulduğuna işaret etmektedir. Nitekim şerif ve seyit aileleri birbirlerinden kız alıp verilerse bu suretle doğan çocuk, seyit şerif unvanını taşımıştır (Uzunçarşılı, 1988: 162).² Bu

çerçeve de Osmanlı'da kadın evlendiğinde eşinin sosyal statüsü ile anılmakla beraber bu anlayışın aksine olarak seyit veya şerif olan kadınların kan asaletlerine dayanılarak doğan çocuğun da hem annesi hem de babası vasıtasıyla sosyal konumunun belirlendiği görülmektedir (Kılıç, 2000:426).

Osmanlılar, şeriflerin dâhil olduğu olaylarla ilgili yapmış olduğu resmî yazışmalarda şerifler için, şerif unvanından sonra kişinin adını, isimden sonra ise Allah şerefini artırsın anlamında “zîde şerefuhu” duasını kullanmışlardır.³ Arşiv kayıtlarında şerifler tanımlanırken “şürefâ-yı zevil ihtirâm”, şürefâ-yı Mekke-i mükerrereme”, evlâdân-ı şürefâ-yı Mekke-i mükerrereme, şürefâ-yı evlad-ı benî-l Hasan⁴ gibi ifadeler kullanılmıştır.

Abbassiler devrinde ilk kurumlaşma belirtileri ortaya çıkmaya başlayan bu zümreye Osmanlı Devleti tarafından bazı maddi ve manevi imtiyazlar sunulmuştur (Ocak, 1999: 119). Nitekim Osmanlılar, I. Bayezid döneminden itibaren Peygamber sülalesinden gelen bu kişiler için nakibüleşrâflık⁵ müessesesini ihdas etmekle seyitlik ve şeriflik hususunu şeref ve imtiyaz vesilesi yapmışlar (Uzunçarşılı, 1988: 164; Günay, 2003: 36-37; Pakalın II, 1993:647) ve Ali evladının şecerelerini araştırmak, kaydetmek ve bu konuda sahte soy iddiasında bulunanları cezalandırmak konusunda nakibüleşrâflık müessesesine yetki vermişlerdir (Uzunçarşılı, 1972:11-12; Öz, 1989:393; Özel, 1989: 305).

Hız. Ali'nin soyu ile ilgili bu zamana kadar birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda genelde seyitler üzerinde yoğunlaşmış ve şeriflikle ilgili olarak *genelde* seyitlik kavramı altında bazı genel bilgiler verilmiş (Uzunçarşılı, 1988; Kılıç 2005), şeriflik ile ilgili yapılan çalışmalarda da genelde şeriflerin Mekke'deki yönetimi, şecereleri, görev ve tahsisatları, kendilerine gönderilen hediyeler ve bazı muafiyetler hakkında bilgiler verilmiştir (Wensinck, 1968; Kurşun, 1997; Atalar, 1999; Uzunçarşılı, 1972 vs.). Yapılan bu araştırmada da Alevi-Bektaşî eksenli tarikatlarda seyit-şerif olgusu, Osmanlılar Döneminde şeriflerin yönetim erkleri tarafından nasıl karşılandığı, İstanbul'a gelen şeriflerin Osmanlı devleti tarafından nasıl ağırlandığı, kendilerine sunulan imtiyazlar konusunda bazı analizler yapılarak Hız. Ali ahfadî ile ilgili yapılan çalışmalara bir katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada özellikle Mekkelî şeriflerin İstanbul başta olmak üzere muhtelif kentlerde hangi şartlarda misafir edildiği üzerinde yoğunlaşmış ve bu verilerden hareketle Osmanlı Devleti'nin şeriflere göstermiş olduğu ayrıcalıkları “dünyevi nedenlere” dayandıran (Faroqhi, 1995: 83) bazı görüşler yanında manevi gayelerin de göz ardı edilmeyecek kadar önemli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Çalışmada 18. ve 19. yüzyıla ait muhtelif veriler kullanılmış, yayınlanmış literatürler Başbakanlık Devlet Arşivlerinde tespit edilen ve şeriflerin içinde olduğu muhtelif vakıaları anlatan belgeler çerçevesinde analiz edilerek bazı tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

A. Alevi Eksenli Tarikatlarda Seyit-Şerif Vurgusu

1. Soy Bakımından Hz. Ali'ye Bağlanma Olgusu

Horasan'dan gelen Alevi zümrelerinden Vefailik, Yesevilik, Haydarilik, Kalenderilikten başka Anadolu'da kurulan Babailik, Ahilik ve Bektaşiliğin de aynı dayanışma ve yardımlaşma ile birçok kurumu birlikte kurdukları ve bu tarikatların hepsinin zaman içerisinde Bektaşilik tarikatıyla birleştiği anlaşılmaktadır (Öz, 1999: 268; Küçük, 2003: 43). Hacı Bektaş Veli, Türk'tür ve Bektaşilik ise bir İslam-Türk tarikatıdır. İslam'a bakışı o devirlerde yeni Müslüman olmuş Türklerin İslam'a bakışlarıyla paralellik göstermektedir. Soy gütmeye, ulu tanıdıkları kişilere ve soylarına derin saygı ve sevgi gösterme geleneğine bağlı olan Türkler, Hz. Peygamber ve onun en yakınlarına da büyük sevgi ve saygı göstermişlerdir (Soyyer, 1996: 86-87). Nitekim bir Bektaşî dervişi tasavvuf yolunda aşıklık ve muhiplik döneminden başlayıp ikrar vermesinden sonra sistemleşip yoğunlaşan bir inanç eğitimi tabii tutulmakta, bu eğitim süresince ilk olarak ehlibeyte muhabbeti öğrenmektedir (Soyyer, 2005: 117, 207).

Bektaşilik 19. yüzyıl sonlarına kadar diğer Alevi eksenli yani silsileleri Hz. Ali'ye dayanan tarikatlardan felsefi bazda hiçbir farklılık göstermemiştir (Başer, 1999: 56-57). Alevilik ve Bektaşilik inanç bakımından birçok ortak özellik taşımasına rağmen Alevilikte soy, daha fazla ön plana çıkmıştır. Mesela Alevilikte dede olmak için belirli bir ocağa veya soyca Hz. Muhammed'e veya Hz. Ali'ye bağlanmak gerekmektedir (Azar, 2005: 82).

Sünni gelenekteki seyitlerle Bektaşî geleneğinde yetişen seyitler arasında inanç değerleri ve sosyal yaşam bakımından bazı farklılıklar olmasına rağmen Bektaşîlerin de geçmişlerinde "seyitlere bağlanma" geleneği vardır (Engin, 2010: 381). Mesela Hacı Bektaş'ın Anadolu'da Kalenderiler'in piri sayılan Seyyid Battal'ın soyundan geldiğinin vurgulanması, (Ocak, 2010:132) Hacı Bektaş Veli'nin On iki İmam'dan Musa-i Kazım yoluyla İmam Hüseyin'e ve Hz. Ali'ye, Seyyid Battal Gazi'nin de yine on iki imam'dan Zeynel Abidin ve Cafer-i Sadık yoluyla Hasan Hüseyin'e ve Hz. Ali'ye ulaşması konusunda bazı tespitlerin yapılması bu soy geçmişi inancının Alevi-Bektaşî kesimince yaygın olarak benimsendiğini (Küçükcan, 2009: 249) ortaya koymaktadır. Nitekim Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde fethedilen topraklara tekke pirlere yerleştirildiği, onlara oralarda yurt ve vakıf kurma olanağı sağlandığı, özellikle Balkanlarda fethedilen topraklara yerleştirilen Türkmenler arasına yine etkili ve büyük "seyitler" görevlendirildiği⁶ bunların başında da Bektaşî meşrep şahsiyetler geldiği görülmektedir (Öz, 1999: 269-270). Bu çerçevede Hacı Bektaşî Veli'nin yanında geceli gündüzlü kalmış olan ve bazılarının Hz. Ali soyundan geldiği açıkça belli olan, 360 mürit, onun ölümünden sonra muhtelif yerlere dağılarak

gittikleri yerleri maddi ve manevi olarak şenlendirmişlerdir. Seyyid Cemal Sultan, Saru (Sarı) İsmail Sultan, Kolu Açık Hacım Sultan, Resul Baba Sultan, Karadonlu Can Baba, Taptuk Emre, Barak Baba (Ali Emiri) ve Saru Saltık Baba bunlardan bazılarıdır. (Küçük A. ve Küçük M.A., 2009: 133) Bu kişilerden Sarı Saltuk, peygamber soyundan olup Seyyid Hasan adında birinin oğludur. Kaynaklarda Sultan Baba, Sarı Saltık, Saltık-ı Rumi ve Saltık Gazi isimleri yanında “Şerif Hızır”, “seyyid şerif, Şerif Gazi” gibi adlarla anılması (Ocak, 2010b: 14, 19) Saltuk’un hem seyit hem de şerif kökenli bir aileden geldiğini akla getirmektedir.

2. İnanç Motiflerinde Hz. Ali’ye Bağlanma Olgusu

Bektaşiler ehlibeyt ile ilgili malumatı az miktarda yazılı kaynağa dayanarak aktarmış, çoğunlukla şifahi tarzda ağızdan ağza nakletmişlerdir. Bu bilgiler cem ayinlerinden sonra kurulan muhabbet sofrası denilen toplantılarda mürşitten müride yani babadan talibe aktarılmış, muhtemelen bu anlatım esnasında “talib”ler tarafından yazıya geçirilmiştir. Bektaşilerin özellikle babagan kolu, çoğunlukla şehirli olup pek çoğu iyi bir medrese tahsili görmüştür. Bu yüzden bunların ehlibeyt hakkındaki inançları İslam tasavvufunun diğer ekollerıyla önemli oranda benzerlik göstermektedir (Soyyer, 2005: 129).

Bektaşi inanç ve düşünce sisteminin belirgin motiflerinden birisi Hacı Bektaş Velî'nin Hz. Ali'nin bir başka tezahürü, dünyaya gelişi olarak kabul edilmesidir (Yaltırık, 1999: 400). Fatih devri Kalenderi şeyhlerinden olup Otman Baba lakabıyla meşhur Hüsam Şah adına kaleme alınan Velayetname-i Şahi'de anlatılan bazı menkıbelerde Otman Baba'nın Hz. Ali, bazı dervişlerinin ise Hz. Hasan ve Hüseyin donuna girdikleri vurgularının yapılması (Ocak, 2010a: 85), Alevi ve Bektaşilerin yürüttükleri usul ve erkânın her birinin Ehlibeyt'ten kaldığı inancının olması (Öztürk, 1998: 181; Sümer, 2011:73), hatta yapılan her erkanın Muhammed-Ali, Hasan-Hüseyin'e salavat getirilerek icra edilmesi (Koçak, 2005), günahlardan bağışlanma istenirken Hz. Hasan ve Hüseyin'in vesile kılınması (Eğri, 2008:103), Bektaşi meşrep muhtelif vakıfların doğalarına aykırı olmayarak vakfiyelerinde “Peygamber efendimiz, çâr-ı yâr-ı Güzin ve sair Enbiya, İmam Hasan, İmam Hüseyin ve bütün Kerbela ervahının ve ihvanı” na dua edilmesi şartını öne sürmesi (Bayram, 1999:61-62), Alevi-Bektaşi kültüründe önemli bir yer tutan ve bu kültüre yabancı kimselerce “giz/sır” olan sayı ve simgelerden sayılan “beş” rakamının Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşan Hz. Peygamber'in Ehlibeyt'ini simgelemesi, Ehlibeyt için ayrıca “Pençe-i Âli Aba” tâbiri kullanılması ve bunun Allah'ın kudret elini simgeleyen bir elin beş parmağı şeklinde ifade edilmesi, beş parmaktan baş parmağın Hz. Muhammed'i, şahadet parmağının Hz. Ali'yi, ortanca parmağın Hz. Fatma'yı, yüzük parmağının Hz. Hasan'ı, serçe

parmağının da Hz. Hüseyin'i simgelediğine inanılması, altı rakamının altı yön (sağ, sol, ön, arka, alt, üst) ile "Hz. Allah-Hz. Muhammed-Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin" altılısını simgelemesi, yedi rakamının Alevilik-Bektaşilikte öncelikle, Hz. Muhammed ile eşi Hz. Hatice, kızı Fatma, damadı Hz. Ali, torunları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Selman-ı Farisi'den oluşan "Yediler"i simgelemesi, yine Alevi-Bektaşî kültüründe beyaz rengin Hz. Muhammed'e, kırmızı rengin Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'e, açık yeşil ve sarı rengin Hz. Hasan'a, pembe ve yeşil rengin ise Hz. Hüseyin'e yakıştırılması (Günşen, 2007: 343-344, 346), Bektaşilerde eve gelen konuğun Hz. Ali'nin kendisi gelmiş gibi kabul edilmesi yani "Mihmân Ali" ve "sofra Ali" nin anlayışının egemen olması (Gümüsoğlu, 2007:469), bu sofranın sadece üzerinde yenilip içilecek bir sofraya değil aynı zamanda "ilim ve irfan" öğrenilen "irşad" sofrası olarak görülmesi (Sarıkaya ve Ünlüsoy, 2011: 9-10) gibi anlayışlar özellikle Alevi ve Bektaşî kökenli tarikatlarda Hakk-Muhammed-Ali ve Ehlibeyt motifinin hayatın her safhasına damgasını vurduğunu göstermektedir.

B. Mekke Emirliği - Şeriflik ve Osmanlı İdaresinin Uygulamaları

Mekke, 951 yılından itibaren şerifler tarafından idare edilmiştir. Bu tarihte Karmatiler'in Bahreyn taraflarına götürdükleri Hacerülesved'i tekrar getirip yerine koyan Hz. Ali'nin torunları Musa b. Abdullah'ın önderliğinde Mekke'de idareyi ellerine almışlardır (Güler, 2002: 47).

Osmanlı Devleti'nin Hicaz'ı ilhakı esnasında ise Mekke'de Beni Haşim'den Ebuzer evladı şeriflik görevini yerine getirmektedir. Yavuz Selim'e elçi olarak gelen Ebu Nüme bu ailenin son şerifi olarak görev yapmıştır (Güler, 2002: 48). 1584'te II. Ebu Nüme'nin ölümüyle birlikte aynı soydan gelen ve Mekke'nin idaresi için birbiriyle mücadele eden üç aile ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Zevî Zeyd (Şürefâ-yı Zeydiyye), diğeri 1672'den sonra çok defa iktidarı onlarla paylaşan Zevî Berekât, üçüncüsü de Zevî Avn (Abâdile) ailesidir (Kurşun, 1997: 413). 1830'lardan itibaren emirlerin Zevî Zeyd ve Zevî Avn ailesinden seçilmesi âdet hâline gelmiştir. Adı geçen iki ailenin 19. yüzyılda daha güçlü ve Araplar üzerinde daha etkili olması nedeniyle emirler daima bunların birinden tercih edilmiştir (Uzunçarşılı, 1972:23; Kurşun, 1997: 413). Mekke şerifleri, genellikle yaşam boyu kaydıyla atanmışlardır. Anlaşmazlık durumunda şerifler azil edilebilmişse de halefin aynı aileden seçilmesi zorunlu görülmüştür (Faroghı, 1995: 166).

Mekke emirliği, şekli de olsa Hicaz'ın Vehhabiler tarafından ele geçirilmesine kadar devam etmiştir (1924). Osmanlı Döneminde Mekke ve Medine'ye ayrı ayrı şeyhülharemlerin atanmasıyla şeriflerin nüfuzu biraz azalmıştır. Bölge kimi zaman merkezi Cidde'de bulunan beylerbeylik tarafından idare edilmiş, son dönemlerde ise Mekke, Medine ve Cidde üç sancaklı bir beylerbeylik hâline getirilmiştir. Osmanlılar ise Hicaz, Habeş, Yemen ve Sudan gibi topraklarının birçok işini merkeze uzak olmaları nedeniyle Mısır Beylerbeyliğine havale etmiştir.

Osmanlı sultanları Mekke şerifleri ile karşılaştıklarında “şahs-ı manevilerine ve cedd-i muhteremelerine” saygıları nedeniyle ayağa kalkmışlardır. Sultanların bilhassa taşra idarecileri konumunda bulunanların önünde ayağa kalkmadıkları hatta bu tür idareciler etek öptükleri hâlde Mekke şeriflerine karşı ayağa kalkmaları (Güler, 2002: 48, 139) bu kişilerin Hz. Peygamber torunu olmaları nedeniyledir. Nitekim Osmanlılar, Hz. Peygamber'in evladından olan Mekke emirlerine karşı samimi alakalarını her fırsatta meydana koymuşlar ve İslamiyetin beşiği olan Hicaz'daki emirlerle, şeriflerle münasebetlerini daima devam ettirmişlerdir (Atalar, 1988: 287). Bu çerçevede seyit ve şeriflere maaş ve çeşitli tahsisât yanında Cidde gümrüğü gelirlerinin⁷ önemli bir bölümü bağlanmış böylece devlet hem Hicaz bölgesinin kendi kontrollerinde kalmasına özen göstermiş hem de Peygamber ahfadı olması nedeniyle Mekke emirlerine karşı saygısını devam ettirmiştir (Kurşun, 1997:413). II. Murat'ın her yıl bulunduğu şehirdeki seyitlere kendi eliyle 1.000 filori dağıttığı, Sultan Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra ganimet mallarından seyitler de dâhil olmak üzere Mekke ve Medine sakinlerine 7.000 altın göndermesi (Kılıç, 2005: 92-93) gibi örnekler Osmanlıların Mekke şeriflerine gösterdiği saygıyı somutlaştıran önemli örneklerdendir.

1. Osmanlı İdaresinde Şerif Ailelerinin Yaşadıkları Bölgelerdeki Roller

İslam dünyasında çok sayıda şerif ve seyit mevcuttur. Bunlardan birçoğu Tâberistan, Deylem, Batı Arabistan, Yemen ve Fas'ta bulunmaktadır. Geçen zaman içinde bunların bir kısmı buldukları yerde yerel iktidarı ele geçirmiş veya mahalli bir nüfuza sahip olmuştur. (Arendonk, 1968: 441)

Osmanlı Döneminde ise Şerifler, tüm kentlerde örgütlü olup başlarında İstanbul'daki nakip tarafından atanan bir nakibüleşraf bulunmaktadır. Halep gibi bazı kentlerin istisnai durumu dışında diğer Osmanlı kentlerinde genelde meslek loncaları ve coğrafi semt gruplaşmaları şeklinde bulunan şeriflerin hiyerarşi ve kent düzeyinde örgüt yokluğu kent politikasında aktif bir rol oynamalarını engellemiştir. Bununla beraber bazı yerlerde sayılarının çokluğu ve tüm toplumsal tabakalardan gelmeleri, bu toplulukları hem güçlü hem de az örgütlü gruplar haline getirmiştir. Şeriflerin devlet ve halk tarafından saygıyla karşılanması ve kendilerinin buldukları bölgenin manevi önderlerinden olarak görülmeleri mevcut idareler tarafından onların nüfuzundan faydalanma yoluna gidilmesine neden olmuştur.

Mesela Halep şeriflerinin, 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın ilk yıllarında kentin yeniçerileriyle çıkan şiddetli çatışmalar sırasında belirleyici siyasi bir rol oynamaları, Şam şeriflerinin bölgedeki yerel yeniçeriler zayıfladıktan sonra İstanbul'dan gönderilen kapıkullarını dengeleyici siyasi bir unsur olarak belirmeleri, (Raymond, 2000:51-53) Cidde'de faaliyet gösteren bazı vergi mültezimleri hakkında

yapılan şikayetler nedeniyle, Osmanlı yönetiminin mültezimleri azil ve sürgün etmek için bölgedeki şeriflerin işbirliğine başvurması,⁸ Mekke halkı ile hacılar arasında çıkan bazı çatışmaların önlenmesi konusunda şeriflerden yardım alınması, Osmanlılar tarafından bazı toprakların fethedilmesi sırasında sefer hazırlıklarının desteklemesi konusunda şeriflerden taleplerde bulunulması (Faroqhi, 1995:167) şeriflerin halka yapılan muhtemel usulsüzlükleri merkeze bildirmeleri⁹ gibi örnekler şeriflerin yaşadıkları alanlarda önemli fonksiyonlar üstlendiği konusunda önemli ipuçları olarak gözükmektedir. Şeriflerin merkeze taşıdıkları şikayetleri Arapça olarak yaptıkları ve ilgili arzuhallerin Türkçeye tercüme edilerek orijinali ile beraber padişaha arz edildiği anlaşılmaktadır.¹⁰

2. Osmanlı İdaresinde Şeriflere Tanınan Bazı Muafiyetler

Osmanlı Devleti'nde seyit ve şeriflerin muhtelif meslekler icra ettikleri görülmektedir. Ancak onların "sâil" yani dilencilik başta olmak üzere peygamber torunlarına yakışmayacak veya bu soyu tezyif edecek bir takım nâhoş işlerin yapılmasına devlet tarafından müsaade edilmemiştir. Nitekim Osmanlılar tarafından şerifler "sülale-i tâhireden" görülmüşler ve dilencilik gibi bir takım fiiller, onların "şan ve itibarlarına" yakışmayan bir davranış olarak görülerek, kendilerinin fakirlikten korunmalarına büyük önem gösterilmiş¹¹ ve kendilerine bir takım muafiyetler tanınmıştır.

2.1. Vergi Muafiyeti

Osmanlılar seyit ve şerifleri "askeri" olarak kabul etmiş (Kılıç, 2005:73), Hz. Peygamber'e duyulan hürmet ve sevgiden dolayı onun neslinden gelen seyit ve şeriflere "tevcihîyye", "arûsiyye" gibi vergilerden, askere gitme ve benzeri bütün kamu yükümlülüklerinden muafiyet tanımıştır (Güneş, 2001:100). Muafiyetin kökleri Anadolu Selçukluları ve Osman Gazi dönemlerine kadar dayanmaktadır (Sarıcık, 2002).

2.2. Vakıf Görevlerinde Öncelik

Osmanlı Devleti'nde vakıf mütevelliliği ve zaviye tevliyeti gibi hizmetlerin verilmesinde seyit ve şeriflere öncelik tanınmıştır (Güneş, 2001:100). Seyit ve şeriflere vakıf tahsîsâtı yapan ilk sultan II. Murat'tır. Sultanın her sene 1000 sikke tutarında altı seyit ve şeriflere tasadduk ettiği tespit edilmiştir (Güler, 2002: 138). Şam'da Murat Paşa evkafı hasılatı ve Şam Sultan Süleyman vakfı gelirlerinden bir kısmı seyitlere tahsis edilmiştir (Kılıç, 2005:97). Yine Yavuz Selim'in Kuran kıratı için 30 seyit görevlendirerek Ravza'da günde bir hatim okumaları maksadıyla vakıf yaptığı bilinmektedir (Güler, 2002: 139). Şeriflere tahsis edilen bir diğer vakıf hizmetinin ise "Buhârî-i şerif kıraatı" yapmak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim

Medine-i Münevvere şeriflerinin Livâ-yı Şerif'te "Saadet Redif nezdinde" "Buhari-i şerif kıratı" yaptıkları, bu hizmetleri karşılığında ise ilgili şeriflere 150'şer kuruş "kudûmiyye" tahsis edildiği görülmektedir (29 Z 1204/9 Eylül 1790).¹²

2.3. Selef Olan Şeriflerin Mallarının Haleflerine İntikalinin Sağlanması

Osmanlı'da şeriflere saygı ile bakılmış ve "riâyet-i hâtırları" ve "refah halleri" konusunda hassasiyet gösterilmiştir.¹³ Bu çerçevede uygulanan faaliyetlerden birisi de halef olan şeriflere eskiden beri bir öncekinin "irad ve akarlarını" uhdesine alma yetkisinin verilmesidir. (Uzunçarşılı, 1972:23-24) Görevden ayrılan şerife ait irada el konulup, iradın halef şeriflere devri sağlanmakla beraber muhtemelen devletin içerisine girmiş olduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle, 19. yüzyılda, görevden ayrılan şeriflere ait "irad ve akarların" başka bir yerde ikamet eden (Bursa vs.) ihtiyaç sahibi şeriflerin "zaruret çekmemeleri için" de kullanılması gündeme gelmiştir (29 Z 1245/21 Haziran 1830).¹⁴

3. Şeriflerin Devlet Tarafından Ağırlanması İçin Yapılanlar

Osmanlı padişahları, seyit ve şeriflere oldukça büyük saygı göstermişler, onların refah içinde yaşamalarını sağlamanın yanında, kendilerine bir de berat vermişlerdir. Böylece evlad-ı Resulden olan seyit ve şeriflere yapılan saygı ve ikram sebebiyle, Müslüman ve Türk memleketlerinde bulunan seyit ve şeriflere özgü bazı usul ve kaideler konmuş, işleriyle meşgul olacak bir daire kurulmuş, vergi ve gümrüklerden muaf tutulmuşlardır (Atalar 1988: 287/Atalar 1991:9). Şerifler buldukları bölgenin en itibarlı kişileri olarak görülmüşler, kendileriyle ilgili sıkıntıların yanında yaşadıkları bölgelerdeki bazı sorunları da merkeze bildirmişlerdir. Onlar vasıtasıyla merkeze ulaşan sıkıntılara daima hassas davranan Osmanlı idaresi bu çerçevede, sorun yaşanan bölgelere yazılar göndererek şikâyetlerle ilgili tetkikler yaptırmıştır. Merkezden gönderilen bu tür yazılara verilen cevabi yazılarda, sorunlardan önce, evvela, Mekke şürefâsına gerekli hürmetin gösterilmesinde herhangi bir kusur gösterilmediğinin ifade edilmesi Osmanlı devlet hayatında şeriflere gösterilen hürmeti ifade eden önemli bir olgudur.¹⁵ Bununla beraber şeriflerin bağımsız emirler olarak davranamayacak kadar yoksul olmaları, İstanbul'daki hükümdarın şeriflerin işbirliği olmaksızın Hicaz'ı denetim altında tutabilmesinin mümkün olmaması gibi nedenlerle Hicaz'ı yöneten yarı bağımsız bir yerel hanedan olan Mekke şeriflerinin desteklenmesini "dünyevi nedenlere" dayandıran bazı görüşlerde bulunmaktadır (Faroqhi, 1995: 83).

3.1. Şeriflerin İkamet Alanları ve Hane Tahsisi

Şeriflere Osmanlı topraklarında herhangi bir olumsuz davranış sergilenmediği hâlde bazı şeriflerin Mekke, Taif, Halep ve Şam gibi yerlerde ikamete uyamadıkları¹⁶

bu çerçevede başta başkent İstanbul olmak üzere Edirne, Bursa gibi ülkenin muhtelif kentlerinde ikamet etmek istedikleri görülmüştür. Osmanlı idaresi bu isteklere duyarsız kalmamakla birlikte onların rasgele hareket etmelerini doğru bulmamıştır. Bu çerçevede seyahat istekleri alınan izinler çerçevesinde gerçekleştirildiğinden, izin alınmadan yapılan seyahatlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Osmanlı yöneticileri Şam ve Mısır yolunu kullanarak İstanbul'a gelmek istedikleri anlaşılın bazı şeriflerin ellerinde "Emir-i Mekke-yi Mükerrreme'nin mektubu olmayanlar"ın Der-saadet'e girişlerini yasaklamış, mektupsuz gelenlerin geldikleri yerlere geri gönderilmesine büyük önem vermiş ve görevlilerin sınırlar arası geçişlere dikkat göstermesi konusunda ferman çıkarmıştır.¹⁷

Seyahat konusunda gerekli izinleri almış olan seyit ve şerifler ise şan ve şeriflerine layık bir şekilde ağırlandırlardır. Şerifler, Osmanlı Devleti tarafından "saltanat-ı seniyyenin aziz ve muhterem misafiri olarak..." görülmüş ve kendilerine teşrifat kuralları çerçevesinde her türlü hürmetin gösterilmesine özen gösterilmiştir. Bu çerçevede bazı şeriflerin Haremeyn'in asayişine halel getirmemek için Bursa'da yerleşmelerine onay verilmiştir.

Şerifler Der-saadet'te bulduklarında kendilerine yapılacak in'âm ve ihvanların burada da yapılmasına özen gösterilmiştir.¹⁸ Bu amaçla misafir gelen şerif tarafından saraya bir arzuhal verilerek ihtiyaçlarının karşılanması konusunda talepte bulunulduğu ve masraflar için gerekli meblağın Başmuhasebe'de yapılan hesaplamalar neticesinde ödendiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Mekke şeriflerine İstanbul'a geldiklerinde mutat olarak tayinât parası, hane kirası ve ısınmak için odun parası gibi tahsisât yapılmış, işlerini rahat yürütebilmeleri için tercümanlar verilmiştir.¹⁹ Şeriflerin tayinâtı, han kirası vs. ücretleri tahsisâtın ayrıldığı birimin yöneticisi (gümrük emini vs. marifetiyle) tarafından verilmiştir (29 Ca 1184/20 Eylül 1770).²⁰

Şeriflerin Osmanlı Devleti tarafından kısa ve uzun süreli olarak misafir edildikleri ve gelen şeriflere farklı miktarlarda tayinât ödendiği görülmektedir. Ödenen paraların miktarları enflasyonist durum yanında gelen şeriflerin beraberinde getirdiği kişilere göre değişmiştir. Nitekim 1761 yılında Tekirdağ'da ikamet eden bir şerife, 300 akçe hane kirası, 271 akçe tayinât ve 600 akçe odun parası tahsis edilmesi,²¹ 1176 yılı Şevval ayında (Nisan/Mayıs 1763) misafir edilen iki şeriften birisi için günlük 271 akçe tayinât, aylık 600 akçe odun ve 300 akçe hane kirası²² bir diğeri için günlük 489 akçe tayinât, aylık 1200 akçe odun ve 360 akçe hane kirası verilmesi,²³ 1197 (1782/1783) yılında şeriflere 480 akçe hane kirası, 1200 akçe odun parası ve 720 akçe tabbâh ücreti olmak üzere toplam 2.400 akçe tahsisât verilmesi, bunun dışında günlük 396 akçe²⁴ olmak üzere tayinât ödenmesi vs.²⁵ bizi bu şekilde düşünmeye itmektedir.

Şeriflerden kötü hâli görülenlerin tayinâtı ve bölge ile ilişkileri kesilerek cezalandırıldıkları, ceza olarak ise sürgünün önemli olduğu anlaşılmaktadır.²⁶ Affedilen şeriflerin ise daha önce sorun yaşadığı yerlere tekrar ikamet etmemesine özen gösterilmiş ve İstanbul ile Edirne dışında Bursa'da da şeriflerin ikametlerinin sağlanmasına gayret gösterilmiştir.²⁷

3. 2. Şerifler İçin Hazırlanan Hanelerin Tefrişi

Şerifler, gerek başkent İstanbul'da gerekse gitmiş oldukları diğer yerlerde devletin teamülleri gereği ağırlanmış ve her türlü ihtiyaçları karşılanmıştır. Konuyla ilgili ulaştığımız arşiv belgelerinden misafir gelen şeriflerin han odaları veya haneler kiralananak buralarda misafir edildikleri anlaşılmaktadır. Misafir edildikleri alanların bazen yeni baştan düzenlendiği ve kaldıkları konutun her bölümü için (oda, mutfak, banyo vs.) ihtiyaç duyulan bütün eşyaların mubayaa edildiği görülmektedir. Tefriş masrafları veya alınan eşyaların miktarı ve niteliği gelen şeriflerin niceliği ve gelen kişinin "şerif" veya şerifin beraberinde gelen hizmetçi vs. olmasına göre değişmiştir.²⁸

Mubayaa²⁹ edilen eşyalara bakılarak şeriflere gösterilen saygının çerçevesini anlamak da mümkün olacaktır. Nitekim şeriflerin kullanımına tahsis edilen malzemelerin genelde bölgelerinde meşhur olan mallar veya "alâ" cinsinden malzemeler olması, mutfak ve hamamda kullanılan kapların genelde bakırdan mamul olması³⁰ Osmanlıların Peygamber torunu olan şeriflere gösterdiği saygının maddi yönüyle ilgili olarak bazı ipuçları vermektedir. Bakırdan mamul kapların Osmanlı toplum yapısında ailelerin ekonomik statüsünün bir göstergesi olarak genelde varlıklı aileler tarafından kullanıldığı (Erten, 2001:162) dikkate alırsa durum daha iyi anlaşılacaktır.

Şürefâya tahsis edilen hanelerin "yorgancıbaşı" adı verilen bir görevli tarafından tefriş edildiği anlaşılmaktadır. Yorgancıbaşı, tefriş için ilk önce bir müfredat defteri hazırlayarak yapılacak tefrişin detayını hazırlamakta daha sonra ise tefrişin yapılmasını sağlamaktadır.³¹

Şerifler için hazırlanan haneler, astarlık bez alınarak yenilenen yorgan, yastık ve makatlarla düzenlenmiştir. Yastıkların bir kısmı sıradan beledi yastık olup yataкта kullanılmak için özel baş yastığı hazırlanmıştır. Hazırlanan haneye yer sergisi olarak Mısır hasır, şeriflerin namazlarını eda etmeleri için de seccade konmuştur. Odayı aydınlatmak için şamdan, mum, evi ısıtmak için mangal, tenekeli nuhasî mangal, mangal için kürek ve maşa oturmak için de firâs olarak tanımlanan iskemle ve inebî³² makat tahsis edilmiştir.³³

İstanbul'a gelen şerifler için muhtelif mutfak ve hamam malzemeleri de temin edilmiştir. Kullanılan mutfak ve hamam malzemelerinin (tencere, tabak, tas, leğen,

mangal, kepçe, kevgir vs.) önemli bir kısmının bakırdan ve ala niteliğe sahip olması dikkat çekicidir. Nitekim mutfakta yemek hazırlamak ve ikram etmek için mâdenkârî simli ve çit olarak tanımlanan sofralar, sofrada el ve ağzı silmek için en iyisinden ve orta düzeyde dülbent bez makramalar, börek, baklava ve kadayif sinileri, meydan sinisi, kuşhane tencere, çorba tası, bıçkârî tabak, pilav lengeri, yumurta tavası (tâbe), süzek, yemek için şımşır kaşık, sâve siyah kaşık, mercanlı kaşık, etleri kesmek veya ufaltmak için kıyma satırı ve kıyma tahtası, eti pişirmek için kazan ve tavalar yanında kebab şişi, ekmek hazırlamak için oklava ve merdane, kahve içme ve ikramı için kahve ibriği, kahve güğümü, tonbak zarf, vustâ konak zarf, fincan, kahve tepsisi, atlas üzerine kılbedân işleme kahve pûşidesi ve bend işleme kahve pûşidesinden meydana gelen kahve takımları tahsis edilmiştir. Buzdolabının henüz kullanılmaması, saklama koşullarının zorluğu ve hijyen şartları dikkate alınarak özellikle mutfak için mubayaa edilen tas, sahan ve tencerelerin genelde kapaklı olmasına özen gösterilmiştir.

Şeriflerin hamamda kullanması için de alâ, işleme vs. kaliteden abdest havluları, mermerî Mardîni futa, vustâ Mardîni futa, Mârîzkârî abdest futası, leğen ibrik vs. tahsis edilmiştir.³⁴

3. 3. Şerifler için Hazırlanan Tayinât (Gıda Maddeleri)

Şeriflere hazırlanan tayinât içerisinde ekmek,³⁵ peksimet, koyun eti, nohut, pirinç, sadeyağ, bal, zeytinyağı, yağlı zeytin, kahve, “Kaşa’val peyniri”, soğan, sarımsak, nişasta, fülful, yumurta, limon, biber, kimyon, muhtelif sebzeler, sirke, tuz, hatta şeriflerden içenler için tütün bile bulunmaktadır. Hazırlanan gıda maddelerinin gelen şeriflerin kimliklerine uygun olarak çeşitli ve nitelikli olmasına özen gösterilmiştir. İçilmesinin günah olup olmadığı bugün bile tartışma konusu olan tütünün peygamber torunları tarafından içilmesi ve Osmanlı devlet yönetiminin de onların bu ihtiyaçlarını bile karşılaması ilginç gözükmektedir.³⁶

3. 4. Şeriflere Kisve Temini

Mekke emirinin tahriratıyla İstanbul’a gelen şeriflere Osmanlı Devleti tarafından muhtelif tayinât yanında kisve ücreti tahsis edildiği ve “Hazinedarbaşı marifetiyle” kisvelerin mubayaa edilip yine Hazinedarbaşı eliyle ilgili misafirlere teslim edildiği anlaşılmaktadır. Kisve isteği misafir gelen şerif tarafından bir arzuhalle saraya bildirilmekte ve konu ile ilgili olarak bir tahkikat yapılmaktadır. Tahkikatta ilgili şerifin daha önce İstanbul’a gelip gelmediği, geldiyse kendisi ve etbâna ne kadar kisve vs. ücreti ödendiği konusunda tespitler yapılmakta ve bu çerçevede saraya arz yapılarak daha önce ödenen miktar kadar mı yoksa yeni bir miktar üzerinden mi tahsîsât ayrılacağı konusunda sarayın onayı alınmaktadır. Kıyafetler hem şeriflere hem de beraberinde gelen kişilere alınmıştır. Şeriflere alınan kıyafetlerin beraberindekilere alınanlara göre daha nitelikli olmasına özen gösterilmiştir (Ra 1202/Ocak 1788).³⁷

4. Şeriflere Atiye Verilmesi

Şeriflere İstanbul'a geliş ve gidişleri yanında, Ramazan ayı, Ramazan bayramı, Kurban bayramı ve sūr-i hümayun vs. devlet tarafından hazırlanan önemli şenliklerde "atiyye-i seniyye", "bayramiyye", "ramazaniyye", "kudûmiyye" gibi adlar altında ödemeler yapılmıştır.³⁸ Konuyla ilgili olarak bir irade-i seniyye hazırlanarak hazine tarafından gerekli ödemenin yapılması sağlanmıştır.

4. 1. Mekke Emiri olan Şeriflere Atiye Verilmesi

Mekke şerifi tayin edilen kişilere her türlü hizmet ve hürmetin gösterilmesine önem verilmiş ve bu amaçla maiyetine bir "kapıcıbaşı" tayin edilmiştir (Ahmed Lütfi Efendi Tarihi 4-5, 1999: 752). Mekke emirlerine Mısır hazinesi irsaliyesinden mutat olarak muayyen miktarda her yıl atiye gönderilmiştir. Atiye miktarının 1202 yılında 25.000 kuruşa tekabül ettiği anlaşılmaktadır (29 N 1202/3 Temmuz 1788).³⁹ Emirlerle gönderilen atiyeler için çeşitli seremoniler uygulandığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu atiye seremonilerinden birisi eski ve mevcut şerif Der-saadet'e davet edilerek yapılmaktadır. Yapılan seremoniye göre Der-saadet'te yeni (mevcut) şerif, Şeyhülislam ve Serasker ile bir araya gelmekte ve görüşmeden sonra Mekke emirliği uhdesine "500 kise akça" atiyye-i seniyye ihsan buyrulması konusunda bir karar alınmaktadır. Daha sonra ise 500 kise akçe atiye-i seniyye "Bahçekapusu'ndan tertib olunan alâ-yı vâlâ" ile şerifin misafir olduğu haneye gönderilmektedir. Yeni (mevcut) şerifin haneye teşrif etmesine kadar kendinden önceki şerif'in (şerif-i sâbık) kaymakam olan kişi ile orada ikameti sağlanmaktadır. Yeni (mevcut) şerife (şerif-i lâhık), kendisi, eski şerif ve şeyhülislama verilen talimatları içeren "menşûr-ü âlî"ler verilerek yeni durum ile ilgili bilgilerin Şam valisine gönderilmesi sağlanıp, durumdan Şam valiliğinin de bilgi sahibi olması sağlanmaktadır.⁴⁰

4. 2. Mekke Sakini olan Diğer Şeriflere Atiye Gönderilmesi

Osmanlı Devleti tarafından Mekke'deki şeriflere her yıl 50 bin kuruş tahsis yapılmıştır. Mekke'deki şeriflere gönderilen bu atiyenin taksim edilmesi "siyadeti şerif hazretlerine sipariş ve havale" edilerek yapılmıştır.⁴¹ Bunun dışında Hazine-i Âmire'den, şeriflere her yıl mutat olarak beşer bin kuruş atiyye-i hümayun verilmiş⁴² her yıl Ramazan ayı ve bayramında "ramazaniyye ve 'ydiyye kisve baha olmak üzere" "Ramazan-ı Şerif atiyyesi" ihsan edilmiştir. "Ramazaniyye ve 'ydiyye kisve baha" olarak 1198 yılında sadece bir şerife 400 kuruş ödendiği⁴³ 1245 yılında Ramazan Bayramı atiyyesi olarak ise Mekke şeriflerine 15.000 kuruş ödendiği⁴⁴ görülmektedir. Şeriflere Kurban Bayramı'nda da "isticlâb-ı daavât-ı hayriyyeleri zımnında kurban baha nâmıyla" atiye ödendiği anlaşılmaktadır.⁴⁵

Mekke'deki şeriflere gönderilen atiyelerin mutat olarak her zaman ödenenleri dışında, Osmanlı Devleti devlet hayatındaki bütün önemli günlerde şerifleri hatırlamış ve şeriflere Sûr-i hümâyûn adı verilen şenlikler nedeniyle de atiyeler göndermiştir. 1251 yılında Sûr-i hümâyûn vesilesiyle dağıtılan 200.000 kuruş atiyenin 1.500 kuruşu Hicaz'daki şeriflere tahsis edilmiştir.⁴⁶

Sûr-i hümâyûnunun birinci günü de “s’adât-ı kiram ve ahali-i Haremeyn...” başta olmak üzere diğer ulema, meşayih, müderris, huteba gibi toplum önderlerine bir ziyafet verilmiştir (Ahmed Lütü Efendi Tarihi 4-5, 1999: 878-879).

4. 3. Şerifler İçin Tercüman Tayini ve Tercümanlara Atiye Verilmesi

Mekke ve Medine'den gelen şerifler için devlet tarafından tercümanlar tayin edilmiş ve devlet yetkilileri ile kolay bir şekilde iletişimleri ve şeriflerin ihtiyaçlarının en kolay şekilde sağlanmasına çalışılmıştır. Şerif tercümanlarına İstanbul Gümrüğü gelirinden mutat olarak her yıl 40 kuruş tayinât parası tahsis edilmiştir. Hazineden verilen bu para “Ramazaniyye” olarak adlandırılmıştır. Ramazaniyyelerin her yıl Ramazan ayı yaklaştığında görevli tercüman tarafından saraya arz edilerek talep edildiği anlaşılmaktadır.⁴⁷

4. 4. Şeriflere Ödenen Kudûmiyye Ücreti

Osmanlı Devleti başkente gelen şeriflere her geldiklerinde mutat olarak kudûmiyye adı altında bir ücret daha ödemiştir. Bu ücretin gelen şerifin ihtiyaçları konusunda tespit ve alım yapılmasına kadar, şerifin ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik bir nevi ayakbaşı hediyesi olduğu anlaşılmaktadır. Kudûmiyye ücretinin 1804-1805 yıllarında 200 kuruş olduğu tespit edilmiştir.⁴⁸

5. Şeriflere Harcırah Tahsis Edilmesi

Osmanlı Devleti, Mekke'den İstanbul'a gelen veya İstanbul'dan Mekke'ye (ol makâm-ı Cennet-i Âsa/ makâm-ı Cennet/makâm-ı mübarek/Mekke-i Mükerrreme) dönen şeriflere harçlık⁴⁹ veya harcırah adı altında tahsis de bulunmuştur. Şeriflere verilen harcırahlar “emsâline kıyasen” ve mutat olarak verilmiştir.⁵⁰ Harcırah miktarı 18. yüzyılın ilk yarısı sonlarında 100 kuruş iken, yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında kişi başına 500 kuruşa yükseltilmiştir. Nitekim harcırah miktarı 1742 yılında 100 kuruş⁵¹ iken, 1214 (1799/1800) yılı ve öncesi, 1803,⁵² 1804⁵³ ve 1805⁵⁴ yıllarında ise 500 kuruşa yükselmiştir. 1803 tarihli bir vesikada “işbu on neferin cümlesi şürefâdan mıdır? Eğer şürefâdan ise beş yüz kuruş verilmek lazım gelir..” ifadesinin kullanılması şeriflere özgü olarak 500 kuruş harcırah tahsis edildiğini göstermektedir.⁵⁵ Harcırah miktarının bu kadar yükseltilmesinin nedeni muhtemelen devlet ve toplum hayatında görülen ekonomik durgunluk

dolayısıyla insanlardaki alım gücünün zayıflığı ve şeriflerin fakirliği⁵⁶ ile alakalı olmalıdır. Şeriflere harcırah verileceği zaman ilkönce şeriflerin niceliği ve harcırah talebini içeren bir arzuhal verdikleri ve arzuhal çerçevesinde bir ferman çıkarılarak harcırah miktarının Başmuhasebe'ye hesap ettirildiği görülmektedir. Şeriflerin kaç kişi oldukları konusunda Başmuhasebe tarafından da ayrıca bir tahkikat yapıldığı anlaşılmaktadır.⁵⁷

6. Osmanlı İdaresi Tarafından Sahte Şerifler için Alınan Tedbirler

Osmanlı Devleti'nde yönetim, nakibüleşrâflara zaman zaman Anadolu ve Rumeli'de teftişler yaptırmış ve sahte seyit ve şeriflerin önü alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede sahte nesep iddiasında bulunan kişilerin ellerinden belgeleri, başlarından da yeşil sarıkları alınmıştır. Nakibüleşrâfın bir seyitlik veya şeriflik iddiasının kabulünde aradığı iki temel şarttan biri, şahitlerin iddia sahibinin gerçek seyit veya şerif olduğunu doğrulaması, ikincisi ise kişinin aileye önceki nakibüleşrâflar tarafından verilen hüccetleri ibraz etmesiydi. Bu iki şarttan birincisi vazgeçilmez olarak görülmüş, bazı durumlarda ise şahitlerin beyanı yeterli görülmüştür (Kılıç, 2005: 62, 68). Osmanlı Devleti'nde Der-saadet'e gelen şeriflerin bölgeye izinli gelip gelmedikleri⁵⁸ ve "nesebi sahih ve gayrı sahih olanların" ayrımını sağlamak için şeriflere ait "siyâdet şahâdetnâme"lerinin kontrolünün yapıldığı, şahâdetnâmesi olmayan kişilere gerçek şeriflere ödenen "3000'er kuruş 'avâid ödemesinin yapılmadığı görülmektedir. Bununla beraber şerifliği konusunda şüpheye düşülen olası şeriflerin ihtiyaç sahibi oldukları da düşünülerek, bu kişilere de en azından "şıkkı evvel mucibince" 1000'er kuruş 'avâid verilmesi düşünülmüş⁵⁹ böylece şerif olması muhtemel olan kişilere de saygı gösterilmeye çalışılmıştır.

7. Osmanlı İdaresinde Şeriflerin Cezalandırılması

Ehlişünnete göre ehlibeyt mensupları Hz. Peygamber'in neslinden gelme şerefini taşımakla beraber hiçbir zaman hata ve günahahtan korunmuş değillerdir (Öz, 1994: 499; Arslan ve Erdoğan, 2009:40). Bununla beraber seyit ve şeriflerin halk nazarında kazandıkları derin saygınlık, Osmanlı Devleti'nde bu zümre içinde çıkacak hukuki anlaşmazlıkların normal mahkemelerde değil onlara mahsus özel mahkemelerde sonuca bağlanmasına neden olmuştur (Ocak, 1999: 119). Seyit ve şeriflerin kendi aralarındaki ufak anlaşmazlıklar da nakibi tercih ettikleri, şer'i bir yargılama ve cezalandırma gerektiren davalarda ise kadıya gittikleri anlaşılmaktadır (Kılıç, 2005:108). Kendilerine ceza olarak dayak (Uzunçarşılı, 1988: 168), idam (Kılıç, 2005: 107) ve sürgün gibi her türlü cezanın uygulandığı anlaşılmaktadır. Küfür ve dinsizlik suçlamasıyla sürgün edilen seyitler olduğu gibi (Kılıç, 2005: 95) başka nedenler de sürgün cezası olabilmektedir.

Osmanlılar yeşil rengi şeriflerin alameti olarak saymışlar (Buzpınar, 2006: 324) bu nedenle şerifliği tasdik edilen kişi ömür boyu yeşil sarık giymek zorunda olmuş, şerif bir suç işlediği zaman ise sarık çıkarılarak ceza uygulanmıştır (Öz, 1989:393). Ceza uygulandıktan sonra seyit olan kişiye başlığı saygıyla iade edilmiş ve cezalandırmanın halkın önünde yapılmamasına özen gösterilmiştir. Yönetim taşrada seyitlerle ilgili bir meselede çoğunlukla kadı ve beyi görevlendirmiş bununla beraber “seyitlere müdahaleden kaynaklanabilecek tepkilerden çekinildiğinden” son sözü nakibüleşrâfa bırakmıştır (Kılıç, 2005:89, 109).

Şeriflere duyulan derin saygı, onların işlediği kabahatlere göz yumulmasına neden olmamış hatta bizzat devlet yöneticileri tarafından adaletin sağlanması konusunda teşvikte bulunulmuştur. Mesela Mekke şeriflerinden bazılarının Müslüman hacılara ve diğer insanlara zorbalık yaptıkları tespit edilince şeriflerin bu davranışları nedeniyle bazen sürgün bazen de bir başka şekilde cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır. Bununla beraber bazı şeriflerin ise Şam valisine iltica ederek ondan himaye istedikleri ve Şam valisinin himayesine güvenerek “müfsidât ve tuğyanlarını” artırdıkları tespit edilince konuyla ilgili olarak merkez tarafından tedbir alınmış ve şeriflerin Şam valilerince himaye edilmemesi ve kabahatleri nedeniyle⁶⁰ cezalandırılmalarının sağlanması istenmiştir. Mekke ve Cidde gibi yerlerde bulunan şeriflerin davalarının Mekke emiri veya kaymakamı tarafından ele alındığı anlaşılmaktadır.⁶¹ Bu çerçevede ilkönce durumla ilgili olarak ilgili bölge valiliği tarafından merkeze bilgi verilmekte ve davanın Mekke emiri veya kaymakamı tarafından görülmesi konusunda izin alınmaktadır. Mesela Cidde valisi tarafından bölgede bulunan şeriflerin mülki işlere müdahale ettikleri, ahali-yi acize vs. zorbalık yaptıkları ile ilgili olarak merkeze yapılan bir şikayette konunun Mekke emiri veya kaymakamı olan kişi tarafından “rü’yet olunması” talebinde bulunulmuştur (22 Za 1267/18 Eylül 1851).⁶²

8. Osmanlı İdaresi Tarafından Misafir Şeriflere Yapılan Ödemelerin Kaynakları

Osmanlı Devleti özellikle başkent İstanbul veya ülkenin diğer alanlarına misafir olarak yerleştirilen şeriflerin tayinât, hane kirası, odun ve kisve parası gibi masraflarını ülkenin gümrük gelirlerinden karşılamıştır. Şeriflere verilen tahsisâtın şerifin yerleştiği alana en yakın gümrük gelirlerinden karşılandığı anlaşılmaktadır. Nitekim Bursa’ya ikamet ettirilen bir şerif için Bursa gümrüğünden tahsisât ayrılması konusunda yazışma yapılmışsa da Bursa’nın gümrüğü olmadığı gerekçe gösterilerek İstanbul Gümrüğü mülhakatından olan Mudanya gümrüğünden ödenmesi konusunda yazışma yapılması bizi bu şekilde düşündürmektedir.⁶³ Yine Tekirdağ’da ikamet edecek olan Şerif Mesut için Tekirdağ gümrüğünden tahsisât ayrılması da bu

düşünceyi desteklemektedir (17 M 1175/18 Ağustos 1761).⁶⁴ Bu çerçevede şeriflere genelde yerleştikleri alanlar ile doğru orantılı olarak İstanbul,⁶⁵ Tekirdağ,⁶⁶ Edirne⁶⁷ gibi gümrük mukataalarından tahsisât ayrıldığı görülmektedir.⁶⁸

İstanbul'a misafir olarak gelen veya fakir ve ihtiyaç sahibi olan şeriflere tahsisât ayrılan kaynaklardan birisi de "cevâli-i Şam" olarak tanımlanan, bölgeden elde edilen cizye gelirleridir. Cevâli-i Şam'ın "dolğun olması" nedeniyle şerifler de kendilerine yapılan ödemelerin genelde bu kaynaktan ödenmesini tercih etmişlerdir.⁶⁹

Sonuç

Şerifler Hz. Peygamberin torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelen kişilerdir. Osmanlı Devleti kutsal Mekke ve Medine topraklarına pozitif ayrımcılık yaparak her türlü sübvansiyonda bulunduğu gibi burada ve Osmanlı'nın diğer kentlerinde ikamet eden şeriflere de pozitif ayrımcılık yapmıştır. Pozitif ayrımcılığı şeriflerin yargılanması, vergi ödemeleri ve misafir edilmelerinde somut olarak görmek mümkündür. Nitekim Osmanlı Devleti şerifleri sur-i hümayun, Ramazan ayı, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı gibi özel günlerde de hatırlayarak onlara atıye-i hümayun adı altında paralar takdim etmiştir. Osmanlı Devleti tarafından Mekke emirine her yıl 25. 000 kuruş atıye gönderildiği bunun yanında Mekke'de ikamet eden şeriflere taksim edilmek üzere yine her yıl 50 000 kuruş gönderildiği anlaşılmaktadır. Mekke'de ikamet eden şeriflere gönderilen atiyeler Mekke şerifine havale edilerek O'nun eliyle dağıtılmıştır.

Mekke'den ve başka yerlerden başkent İstanbul'a misafir olarak gelen şeriflere de maiyetlerinde gelen kişilerle beraber her türlü maddi katkının sağlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim misafir gelen şerif ve etbânının hane kirası, hanenin her türlü donanımı, kisve (giyecek) parası ve her türlü gıda ihtiyaçları temin edilmiştir. Hane donanımında bakırdan mamul kapların ağırlık kazandığı, özellikle şeriflerin kullanacağı malzeme ve giyecekleri için alınan malların en iyisinden olmasına özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca o dönemde Osmanlı topraklarında yetişen ve elde edilen seçkin gıdaların şeriflere takdim edildiği de somut olarak görülmektedir. Temel gıda maddelerinden olan koyun eti, bal, pirinç, sadeyağ, nohut, yumurta ve muhtelif sebzelerin yanı sıra şeriflerin kahve ve tütün ihtiyaçlarının da tüm donanımlarıyla beraber karşılandığı görülmektedir.

Şeriflerin kalacakları haneler yorgancıbaşı tarafından tefriş edilmiş, kendilerine alınacak kisveler ise hazinedarbaşı kanalıyla temin edilerek teslim edilmiştir.

Devlet, misafir gelen şeriflerin yanlarında şerifiklerinin alameti olarak belge bulundurmalarını zorunlu tutmuş, bu belge çerçevesinde şeriflere tanınan pozitif ayrımcılıktan faydalanmalarını sağlamıştır. Bu çerçevede İstanbul'a gelen şeriflere

ilk anda 3.000 kuruş atıye verilmiştir. Bununla beraber yanlarında şeriflik belgesi bulundurmayan fakat şerif olduğunu iddia eden kişilere de 1.000 kuruş atıye tahsis edilmesi dikkat çekicidir. Bu durum bu kişilerin yanlarında her ne kadar şeriflik belgesi olmasa da, Osmanlı Devleti'nin, şerif olması muhtemel olan kişilere de hürmetsizlik yapmamaya dikkat ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Şeriflerin devlet nezdindeki itibarlarının yanı sıra, yaşadıkları alanlardaki saygınlıkları Osmanlı Devleti'nin bu kişiler vasıtasıyla bölgedeki bazı sorunlardan haberdar olma veya bu kişilerin nüfuzundan faydalanarak bölgedeki mahalli olumsuzlukları giderme gibi politikalar uygulamasına neden olmuştur.

Sonnotlar

- ¹ BOA, C. ML., 707/28864, Vesika 1-5.7 BOA, C. ML., 166/6983.
- ² Mesela Anadolu'daki Ocakların en önemli ve en eskilerinden biri olan Hacı Seyyid Ali Türebî'nin soyu bir taraftan babası seyit ve şerif olan Seyyid Halil'e dayanmaktadır (Yalçın ve Yılmaz, 2003).
- ³ BOA, C. DH., 125/6201./ BOA, C. EV. 391/19834, Vesika 1-3 vs.
- ⁴ BOA, C. ML., 505/ 20506, 299/12151, 62/2813 vs.
- ⁵ Osmanlı nakîbüleşrâflarının unvanları seyit olduğuna göre bunların Hz. Hüseyin evladından oldukları anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı, 1988: 169).
- ⁶ Bektaşî tekkeleriyle ilgili yapılan bazı araştırmalarda da tekkelerdeki seyit vurgusunun öne çıktığı hatta bazı tekke ve yatırların seyit adıyla nitelendirildiği görülmektedir. Sivas'ta bulunan Seyyid Baba tekkesi, Seyyid Resul Baba tekkesi (Koç Saçlı tekkesi), Akmeşe köyünde Seyyid Baba Yatırı, Sarıçiçek Yaylası'nda Koca Haydar'ın torunu Seyyid Dehman'a ait mezar gibi (Özen, 1999:275, 278-279). Yine 16. yüzyılda Bektaşîliğe mal olduğu kesin bulunan Kalenderi şeyhi Koyun Baba'nın bütün büyük Kalenderi şeyhleri gibi seyit olarak addedilmesi, 16. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yaşadığı anlaşılan Demir Baba'nın seyit olduğunun vurgulanması ve O'nun seyitlik ve halifelîğinin Dimetoka'daki Kızıldeli Sultan zaviyesinde tasdik edilmesi, 17. yüzyılda yaşamış bir Bektaşî şeyhi olduğu anlaşılan Veli Baba'nın seyit olduğunun vurgulanması, Kızıl Deli lakablı Seyyid Ali Sultan'ın seyit olduğunun vurgulanması, Bektaşîliğin en muhterem simalarından Kaygusuz Baba'nın asıl adının Seyyid Alauddin Gaybi olması bu konudaki diğer örnekler olarak görülebilir (Ocak, 2009: 38, 40, 46, 49, 50).
- ⁷ BOA, İ. MVL., 497/22487, Vesika 1-6.
- ⁸ Olay 1575-1576 yılında vuku bulmuştur.
- ⁹ Mesela Cidde valisi İzzet Paşa'nın bölgedeki Araplardan toplanan vergilerde usulsüzlük yaptığı bildirilince konuyla ilgili olarak bölgeden toplanan vergilerle ilgili defterlerin tetkiki konusunda bir çalışma başlatılmıştır. (1271/1854-1855). BOA, A. AMD., 63/65.
- ¹⁰ bk. 1271/1854-1855 tarihli vesika. BOA, A. AMD., 56/80./ Ayrıca bk. 9 S 1271 (1 Kasım 1854) tarihli vesika. BOA, A. MKT. MHM., 60/31.
- ¹¹ bk. 29 C 1179 (13 Aralık 1765) tarihli vesika. BOA, C. BLD., 135/6744.
- ¹² BOA, *Cevdet Maarif* (C.MF.), 127/6345, Vesika 1-2.
- ¹³ BOA, *Hatt-ı Hümayun* (HAT), 555/27461/L.
- ¹⁴ BOA, HAT, 555/27461/L.

- ¹⁵ BOA, A. AMD., 63/65./ BOA, A. AMD., 56/80.
- ¹⁶ BOA, HAT, 751/35485, Vesika 1.
- ¹⁷ İlgili belgede hilaf-ı rıza hareketlerde bulunması nedeniyle tard edilen veya dilencilik yapmak amacıyla İstanbul'a izinsiz gelmek isteyen bazı şeriflerin olduğu belirtilmiştir. bk. 29 C 1179 tarihli vesika. BOA, C..BLD., 135/6744.
- ¹⁸ bk. 29 Za 1245 (22 Mayıs 1830) tarihli vesika. BOA, HAT, 751/35485, Vesika 1-2.
- ¹⁹ BOA, C. ML., 505/ 20506, Vesika 1-2./ BOA, C.. ML., 72/3335, Vesika 1-2.
- ²⁰ BOA, C. ML.. 544/22363./ BOA, C. ML.. 544/22363./ BOA, C. DH., 310/15454.
- ²¹ bk. 17 M 1175 (18 Ağustos 1761) tarihli vesika. BOA, C. ML.. 780/31851, Vesika 1-2.
- ²² BOA, C. ML.. 349/14344, Vesika 2.
- ²³ BOA, C. ML.. 349/14344, Vesika 2.
- ²⁴ BOA, C. ML.. 648/26551.
- ²⁵ Bk. BOA, C. ML.. 707/28864, 780/31851, 576/23622, 349/14344, 39/1751, 544/22363, 599/24706, 688/28230, 648/26551, 461/18739, 505/ 20506, 111/4901, 72/3335, 299/12151. / BOA, C. DH., 310/15454.
- ²⁶ Mısır'da Kahire'ye sürgün edilen şerifler için bk. (29 Ş 1182/8 Ocak 1769). BOA, C..DH., 125/6201.
- ²⁷ Bk. 29 Ş 1182 (8 Ocak 1769) tarihli vesika. BOA, C..DH., 125/6201.
- ²⁸ BOA, C..ML., 599/24714./ BOA, C.. ML., 392/16007, Vesika 1-2./ BOA, C. DH., 101/5003.
- ²⁹ BOA, C.. ML., 392/16007, Vesika 1-2.
- ³⁰ Bk. 27 Ca 1218/14 Eylül 1803 tarihli vesika. BOA, C.. ML., 392/16007, Vesika 1-2.
- ³¹ Bk. 7 C 1218 /24 Eylül 1803 tarihli vesika. BOA, C. DH., 101/5003.
- ³² 'İnebi üzüm danesi suretinde olan şekiller için kullanılmaktadır. (Şemseddin Sami, 1978: 954)
- ³³ bk. 29 N 1180/28 Şubat 1767 tarihli vesika. BOA, C. DH., 310/15454.
- ³⁴ BOA, C. DH., 310/15454./ BOA, C..ML., 599/24714, 392/16007.
- ³⁵ 1084/1673'te Mekke'den İstanbul'a gelen bir şerife günlük 2,5 kile arpa ve 1 büyük ekmek verilmiştir. (Güler 2002:140)
- ³⁶ bk. 29 Z 1179/8 Haziran 1766 tarihli vesika. BOA, C. DH., 160/7977./ bk. 22 C 1179/6 Aralık 1765 tarihli vesika. BOA, C..ML.,39/1751, Vesika 2./ bk. 29 N 1180/28 Şubat 1767 tarihli vesika. BOA, C. DH., 310/15454.
- ³⁷ BOA, C..ML., 618/25481, 749/30517./ BOA, C.. DH., 58/2868.
- ³⁸ bk. 20 Za 1285 (13 Mart 1869) tarihli vesika. BOA, A. MKT. MHM., 437/44.
- ³⁹ BOA, C. ML. 722/29562.
- ⁴⁰ Bk. 1248/1832-1833 tarihli vesika. BOA, HAT, 356/19981, Vesika 1-2.
- ⁴¹ bk. 15 B 1257 (2 Eylül 1841) tarihli vesika. BOA, İ. DH., 44/2175, Vesika 1-2.
- ⁴² bk. 24 Ca 1202 tarihli vesika. BOA, C.EV., 402/20379./ bk. 20 Za 1285/4 Mart 1869 tarihli vesika BOA, A. MKT. MHM., 437/44.
- ⁴³ bk. 17 N 1198 tarihli vesika. BOA, C.ML., 572/23425.

- ⁴⁴ bk. 29 Za 1245 (22 Mayıs 1830) tarihli vesika. BOA, *HAT*, 751/35485, Vesika 1-2.
- ⁴⁵ bk. 29 Za 1245 (22 Mayıs 1830) tarihli vesika. BOA, *HAT*, 751/35485, Vesika 1-2.
- ⁴⁶ BOA, *HAT*, 487/23869, Vesika 1-2.
- ⁴⁷ bk. 29 Ş 1194/30 Ağustos 1780 tarihli vesika. BOA, *C..ML.*, 636/26162.
- ⁴⁸ bk. 29 R 1219/7 Ağustos 1804 tarihli vesika. BOA, *C. ML.* 749/30517./ bk. 13 R 1220/11 Temmuz 1805 tarihli vesika. BOA, *C..DH.*, 58/2868.
- ⁴⁹ BOA, *C.SM.*, 45/2297.
- ⁵⁰ BOA, *C.. ML.*, 72/3335, Vesika 1-2./ BOA, *C.. ML.*, 62/2813, Vesika 1-2.
- ⁵¹ bk. 29 C 1155/31 Ağustos 1742 tarihli vesika. BOA, *C.ML.*, 717/29333.
- ⁵² bk. 9 B 1218 (25 Ekim 1803) tarihli vesika. BOA, *C.ML.*, 146/6175, Vesika 1-2.
- ⁵³ bk. 29 R 1219 (7 Ağustos 1804) tarihli vesika. BOA, *C. ML.* 749/30517.
- ⁵⁴ bk. 17 N 1220 (9 Aralık 1805) tarihli vesika. BOA, *C.. ML.*, 353/14478, Vesika 1-2.
- ⁵⁵ bk. 9 B 1218 (25 Ekim 1803) tarihli vesika. BOA, *C.ML.*, 146/6175, Vesika 1-2.
- ⁵⁶ Bk. L 1298/8 Eylül 1881 tarihli vesika. BOA, *Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahri-ratı (Y. PRK. UM..)*, 4/69.
- ⁵⁷ BOA, *C.ML.*, 146/6175, Vesika 1-2.
- ⁵⁸ BOA, *İ.DH.*, 128/6584, Vesika 1-4.
- ⁵⁹ Bk. 4 Za 1262/24 Ekim 1846 tarihli vesika. BOA, *İ.DH.*, 128/6584, Vesika 1-4.
- ⁶⁰ Bk. 28 Ra 1176 (17 Ekim 1762) tarihli vesika. BOA, *C..EV.*, 629/31745.
- ⁶¹ BOA, *C..EV.*, 629/31745./ BOA, *A. MKT. MHM.*, 36/72.
- ⁶² BOA, *A. MKT. MHM.*, 36/72.
- ⁶³ BOA, *C. EV.* 391/19834, Vesika 1-3.
- ⁶⁴ BOA, *C. ML.*. 780/31851, Vesika 1-2.
- ⁶⁵ BOA, *C. ML.*. 707/28864, 39/1751, 544/22363./ BOA, *C. DH.*, 310/15454.
- ⁶⁶ bk. 17 M 1175 (18 Ağustos 1761) tarihli vesika. BOA, *C. ML.*. 780/31851, Vesika 1-2.
- ⁶⁷ BOA, *C. ML.*. 349/14344, 576/23622, 349/14344.
- ⁶⁸ Osmanlı devletinin 18. yüzyılda seyitlere İstanbul, Galata, Gelibolu, Rodosçuk, İznikmid, Mudanya, Bandırma, Tekfurdağı, Silivri ve çevresi gümrük mukataa gelirlerinden tahsisat ayırdığı tespit edilmiştir (Kılıç, 2005: 96-97).
- ⁶⁹ BOA, *HAT*, 257/14775./ BOA, *C.. ML.*, 166/6983.

Kaynakça

a) Arşiv Kaynakları/ Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Cevdet Belediye (C..BLD.), 135/6744,

Cevdet Dahiliye (C..DH.), 58/2868,101/5003, 125/6201, 160/7977, 310/15454

Cevdet Evkaf (C. EV.), 391/19834, 402/20379, 629/31745

Cevdet Maarif (C.MF.), 127/6345,

Cevdet Maliye (C. ML.), 39/1751, 62/2813, 72/3335, 111/4901, 146/6175, 166/6983,
299/12151, 349/14344, 353/14478, 392/16007, 461/18739, 505/20506, 544/22363,
572/23425, 576/23622, 599/24706, 599/24714, 618/25481, 636/26162, 648/26551,
688/28230, 707/28864, 717/29333, 722/29562, 749/30517, 780/31851,

Cevdet Saray (C.SM.), 45/2297,

Hatt-ı Hümayun (HAT), 257/14775, 356/19981, 487/23869, 555/27461/L, 751/35485,

İrade Dahiliye (İ. DH.), 44/2175, 128/6584,

İrade Meclis-i Vala (İ. MVL.), 497/22487,

Sadaret Amedi Kalemi (A. AMD.), 56/80, 63/65,

Sadaret Mühime Kalemi (A. MKT. MHM.), 36/72, 60/31, 437/44,

Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahriratı (Y. PRK. UM.), 4/69

b) Diğer Kaynaklar

Ahmed Lütfi Efendi. (1999): Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi. çev: Yücel Demirel, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

ARSLAN, Mehmet; ERDOĞAN, Mehtap. (2009), Kerbela Mersiyeleri. (Tunceli Üniversitesi 2008), Ankara: Grafiker Yayınları.

ARENDONK, C. Van. (1968). "Şerif". İ.A., 115. Cüz, İstanbul, MEB Basımevi, 435-442.

ATALAR, Münir. (1999). Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

----- (1988). "Türklerin Kabe'ye Yaptıkları Hizmetler", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 30: 287-292.

AZAR, Birol. (2005). "Benzerlik ve Farklılıklar Ekseninde Alevi-Bektaşî İnançları Üzerine Bir Değerlendirme", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10/2: 81-87.

BAŞER, Said. (1999). "Heterodoksi, Nakşilik-Bektaşîlik". I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim -1998). Editörler Alemdar Yalçın ve ötekileri, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 55-58.

BAYRAM, Sadi. (1999). "Hacı Bektaşî Veli, Merzifon'da Piri Budapeşte'de Gül Baba ve Bazı Bektaşî Vakıfları". I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim -1998). Edit. Alemdar Yalçın ve ötekileri, Ankara: Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 59-62.

BUZPINAR, Ş. Tufan. (2006). "Nakibüleşraf". TDVİA, C. 32, İstanbul, 322-324.

EĞRİ, Osman. (2008). "Bir Muharremiye Ekseninde Hz. Hüseyin Algısı ve Alevi-Bektaşî Erkanına Etkisi", Dem Dergi, Yıl:2, S. 6: 98-109.

- ERTEN, Hayri. (2001). Konya Şer'iyeh Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- ENGİN, Refik. (2010). "Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektaşî ve Bektaşî Sürekleri", Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi, S. 55: 371-404.
- FAROQHÎ, Suraiya. (1995): Hacılar ve Sultanlar Osmanlı Döneminde Hac 1517-1638. çev: Gül Çağalı Güven. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- GÜLER, Mustafa. (2002). Osmanlı Devletinde Haremeyn Vakıfları (XVI.-XVII. Yüzyıllar). İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı (Tatav) Yayını.
- GÜMÜŞOĞLU, Dursun. (2007). "Bektaşîlikte Tarihsel Seyir İçinde Kadına Bakışın Dayanakları". 2. Uluslar arası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı. C. 1, Editörler Dr. Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi yayını, 459-472.
- GÜNAY, Ünver. (2003). "XV. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapı, Din ve Değişme", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.14, Yıl: 2003/1: 21-48.
- GÜNEŞ, Mehmet. (2001). "1822-1830 Yılları Arasında Afyon'da İlmîye Sınıfına Mensup Yöneticiler", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. III, S.1:91-104.
- (2007). "Gizli Dil Açısından Alevilik-Bektaşîlik Erkân ve Deyimlerine Bir Bakış", Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/2: 328-350.
- KOÇAK, Yunus. (2005). "Arnavutluk Devlet Arşivlerinde Bulunan Türkçe Yazma Eserler Erkânname: 2", Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, XI/33: 71-144.
- KILIÇ, Rüya. (2005). Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler. I. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- (2000). "Seyyid ve Şeriflerin Osmanlı Yönetimiyle İlişkileri: XIV-XVI. Yüzyıllar". Uluslar arası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi 7-9 Nisan 1999 Bildiriler, Yayına Hazırlayan Alaaddin Aköz ve ötekileri. Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya: 425-436.
- KURŞUN, Zekeriya. (1997). "Haşimiler". TDVİA, C. 16, İstanbul, 412-415.
- KÜÇÜK, Hülya. (2003). Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşîler. 1. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- KÜÇÜK, Abdurrahman; KÜÇÜK, Mehmet Alparslan. (2009). Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik-Bektaşîlik (Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım). Ankara: Berikan Yayınevi.
- KÜÇÜKCAN, İlyas. (2009). "Tarihsel Gelişim Sürecinde Seyyid Battal Gazi-Hacı Bektaş Veli Bağlantısı ve Günümüze Yansımaları", Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi, S. 1: 247-253.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2010). "Kalenderiler ve Bektaşîlik". Osmanlı Sufiliğine Bakışlar, I. Baskı, İstanbul: Timaş Yayını, 120-132.

- (2010a). “Bektaşî Menakıbnamelerinde Tenasüh (Reincarnation-Metempsychose) İnancı”. Türkiye Sosyal Tarihinde İslam'ın Macerası. edit. Adem KOÇAL, 2. Baskı, İstanbul: Timaş Yayını, 81-94.
- (2010b). “Sarı Saltuk ve Saltukname”. Osmanlı Sufiliğine Bakışlar, I. Baskı, İstanbul: Timaş Yayını, 11-22.
- (2009). Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri. 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- (1999). “Din”. edit. E. İhsanoğlu. Osmanlı Medeniyeti Tarihi, C. I, İstanbul: Feza Gazetecilik Yayını, 109-158.
- ÖZ, Gülağ. (1999). “Alevî-Bektaşî-Kızılbaş Tekke ve Ocaklarının İşlevleri ve Türk Kültürüne Katkıları”. I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim -1998). edit. Alemdar Yalçın ve ötekileri, Ankara: Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 267-271.
- ÖZ, Mustafa. (1994). “Ehl-i Beyt”. TDVİA, C. 10, İstanbul, 498-501.
- (1989). “Ali Evladı”. TDVİA, C. 2, İstanbul, 392-393.
- ÖZEL, Ahmet. (1989). “Âl”. TDVİA, C. 2, İstanbul, 305-306.
- ÖZEN, Kutlu. (1999). “Sivas-Divriği Yöresindeki Bektaşî Tekkeleri (16. yy-20. yy)”. I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim -1998). edit. Alemdar Yalçın ve ötekileri, Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ankara, 273-284.
- Öztürk, Yaşar Nuri. (1998). Tarih Boyunca Bektaşîlik. 5. Baskı, İstanbul: Yeni Boyut Yayını.
- Pakalın, M. Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II. İstanbul: MEB Yayını.
- Raymond, Andrea.(2000).Osmanlı Döneminde Arap Kentleri. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayını.
- SARICIK, Murat. (2002). “Osmanlı Devleti'nde Nakibü'l-Eşrâfîlik Kurumu”. Türkler, C. 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 385-393.
- SARIKAYA, Mehmet Saffet ve Kamile ÜNLÜSOY. “Hacı Bektaş-ı Veli'nin İnanç Dünyasında Hz. Ali ve Ehl-i Beyt”. 1-10. http://www.msaffets.com/wp-content/uploads/hacibektas_S.Sarikaya.pdf. 15.07.2011.
- SÜMER, Derya. (2011). “Alevî-Bektaşî Miraç Söyleminden Cemin Simgesel Temsillerine Hakk'ın Birlik Bilinci”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 57: 57-84.
- Soyyer, A. Yılmaz. (2005). 19. Yüzyılda Bektaşîlik. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Soyyer, Yılmaz. (1996). Sosyolojik Açıdan Alevî Bektaşî Geleneği. İstanbul: Seyran Kitap.
- Şemseddin Sami. (1978). Kamus-ı Türkî. İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Türk Tarih Kurumu Tarih Çevirme Kılavuzu <http://193.255.138.2/takvim.asp?takvim=2&gun=22&ay=6&yil=1188> (14. 07.2010)
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı. Ankara: TTK Basımevi.
- (1972). Mekke-i Mükerrerme Emirleri. Ankara: TTK Basımevi.
- WENSINCK, A.J.(1968). “Mekke”. İ.A., 74. Cüz, 2. Baskı, İstanbul, MEB Yayını, 630-643.
- YALÇIN, Alemdar; YILMAZ Hacı. (2003). “Bir Ocağın Tarihi Seyyid Hacı Ali Türâbi Ocağı'na Ait Yeni Bilgiler”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 26, 83-120.
- YALTIRIK, Hüseyin. (1999). “Hacı Bektaş Veli ve Bektaşiliğin Geleneksel Türk Halk Müziğindeki Yeri”. I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri (22-24 Ekim -1998). Editörler Alemdar Yalçın ve ötekileri, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 399-403.
- YÜKSEL, Hasan. (2000). “Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm”. Uluslar arası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri (İzmir 8-10 Nisan 1999), Yayına Hazırlayan Turan Gökçe, İzmir: Türk Ocakları İzmir Şubesi Yayını, 341-361.